

КЊИЖЕВНОСТ ЗА ДЕЦУ У ЗЕМЉИ ПРЕВОДА

(Тијана Тропин, *Поетика превођења за децу. О неким особинама превода књижевности за децу у периоду друге Југославије*. Београд: Институт за књижевност и уметност, 2022, 323 стр.)

Јована Иветић

*Институт за књижевност и уметност
Београд, Србија*

LITERATURE FOR CHILDREN IN THE LAND OF TRANSLATION

(Tijana Tropin, *The poetics of translation for children. On some features of the translation of children's literature in the period of the second Yugoslavia*. Belgrade: Institute for Literature and Art, 2022, 323 p.)

Jovana Ivetić

*Institute for Literature and Art
Belgrade, Serbia*

Књига Тијане Тропин о поетици превођења за децу у Југославији између 1945. и 1990. године значајан је допринос домаћој науци о књижевности, транслатологији и студијама културе. Троделна студија доноси преглед стања савремених теорија превођења и приступа превођењу за децу, шест студија случаја и систематизацију преводилачких поетика с периодизацијом. У центру студије је претпоставка о постојању имплицитне поетике превођења за децу, која се реконструише широким интердисциплинарним захватом и упоредном дијахронијском анализом варијантних превода. Анализа је ослоњена на савремене теорије превођења и смештена у „референтни оквир“ студија културе, чија достигнућа *боје* став према предмету проучавања (15).

Већ у првом епиграфу назначени су неки од разлога за истраживање овог феномена. Преводна књижевност за децу обликована је, често, ванлитерарним изборима уредника, преводилаца, издавача или приређивача. Анализа овог сплета коауторских инстанци обогаћује разумевање културног и књижевног контекста из којег потичу преводи

– од актуелних педагошких и идеолошких ставова до генеалогичке жанрова. Књижевност за децу, притом, служи као својеврсни лакмус папир, јер су исти текстови континуирано превођени у различитим епохама и за различите циљне групе (53). Додатно, цензура и избор традиција из којих се у обухваћеном периоду преводило били су флексибилнији у делима за децу.

Други епиграф алудира на шароликост праксе превођења у другој половини двадесетог века – од локализације и адаптације, с варијантама попут (де)локализације, контрапревода или прекодификације, до дописивања и скраћивања, стилских, синтаксичких и других језичких преиначења, чиме се све имплицитно или експлицитније у текстове превода уписују преводилачки ставови према публици за коју преводе или ставови о књижевности коју преводе. Превод као преводиочева интерпретација био је могућ јер дела намењена деци дуго нису имала статус класика и пратећу ауру непроменљивости, већ су схватана као функционална и, стога, флексибилна. Други оквир, који пружа посебан низ питања, импликација и закључака, јесте период друге Југославије и у њему присутан конструкт детета и детињства, превага педагошког над естетским, као и избегавање или изостављање сегмената текстова који су у несагласју са социјалистичком идеологијом (16, 17).

Корпус преводне књижевности за децу на подручју Југославије између 1945. и 1990. допуњен је, по потреби, преводима на словеначки, македонски или језике мађина. Издвојени класици (односно дела која статус класика имају на изворном, а по могућству и на језику превода) превођени су више пута током дужег периода. Корпус припада трећој етапи у развоју оригиналне књижевности за децу на домаћем поднебљу, односно модерним преводима који долазе након предзмајевске и Змајеве епохе, и након међуратне књижевности за децу.

Преглед битних теорија превођења започет је структуралистичким становиштем Јиржија Левија, за којим следе дескриптивне студија превођења Антона Поповича и француска филозофска теорија превођења. Међу савременим теоријама и приступима превођењу за децу издвојене су, између осталих, студије Гетеа Клингберга (Göte Klingberg), Зохар Шавит (Zohar Shavit), Емер О'Саливен (Emer O'Sullivan) и Рите Ојтинен (Riitta Oittinen). Као посебно битна за истраживану тему наведена је монографија Нике Коцијанчич Покорн о постсоцијалистичким преводилачким праксама у Југославији. Проблем упоредног развоја различитих приступа превођењу за децу на немачком и енглеском говорном подручју, услед језичке баријере и недостатка превода, побољшава се у последње време (27), а ауторка приступа решењу синтетисањем литературе с оба говорна подручја.

Друга целина монографије доноси шест студија случаја уз мноштво пропратних анализа. Компаративна анализа превода седам чворишних текстова¹ написаних крајем деветнаестог века и превођених током (читавог) двадесетог полази од особености грађе, а уочени феномени се објашњавају обухватним фуснотама. Сваки превод прецизно је контекстуализован, и служи као повод за анализу различитих проблема превођења. Анализе су пропраћене табеларним прилозима, то јест упоредним доношењем знаковитих места из превода.

Првом студијом случаја ауторка осликава преводачке проблеме који су пратили успостављање русистичке преводачке сцене (1945–1951). Недостатак преводаца узроковао је „радикално слободне преводе“ засноване на импровизацији, интерполацији и поједностављивању. Тек на преводима романа *Срце* Едмонда де Амичиса могу се, наводи ауторка, пратити репрезентативне промене преводачке поетике. Промене додатно истиче поређећи их с деветнаестовековним преводима, који се граниче с адаптацијом (81), а због чега су застарели и данас неупотребљиви. Читањем историје превода *Хајди* Јохане Шпири, ретког романа намењеног девојчицама са статусом класика књижевности и, потом, историје превода дела Оскара Вајлда, читалац монографије стиче јасну представу о неуједначеним критеријумима цензуре и адаптације. Као битна тачка у развоју свести о преводачкој поетици анализирана је полемика о проблемима прераде која се развила између преводаца, публициста и уредника поводом превода *Хајди*.

Преводи дела Луиса Керола анализирани су с различитих аспеката и помоћу различитих методологија и, услед разноврсних техника преношења пародије, игре речи и нонсенсног хумора, њихову историју ауторка описује као својеврсни приручник за преводиоце. Поглавља посвећена преводима Керолових романа и збирки прича Радјарда Киплинга уједно су повод за (пре)вредновање поетике превођења Станислава Винавера као саморефлексивног преводиоца који је обележио и домаће стваралаштво за децу. Његов превод Керолових пародија британске књижевности пародирањем домаћих аутора, најпре Змајевих епигона, био је прекретнички, иако омогућен књижевноисторијским пресеком тренутка у ком преводи. Занимљив

¹ У питању су роман *Срце* (*Cuore*, 1886) Едмонда де Амичиса (Edmondo de Amicis), романи Луиса Керола (Lewis Carroll) *Алиса у земљи чуда* (*Alice in Wonderland*, 1865) и *Алиса у земљи иза огледала* (*Through the Looking-Glass*, 1871), приче Радјарда Киплинга (Rudyard Kipling) – *Истинске приче* (*Just So Stories*, 1902) и *Књига о џунгли* (*The Jungle Book*, 1894), роман *Хајди* (*Heidi*, 1880) Јохане Шпири (Johanna Spyri) и *Срећни краљевић* (*The Happy Prince*, 1888) Оскара Вајлда (Oscar Wilde).

пример уписивања превода у контекст циљне културе је и препев Керолове песме *Џаббервоки (Jabberwocky)*, пародије на староенглески која се у преводу Светозара Кољевића претвара у средњовековну епiku.

Трећа целина организована је према специфичним проблемима превођења и преводачким решењима. Поглавља су посвећена флукутирању рода у преводима, односу поетике превођења и рецепције, као и превођењу симболичких имена. У последњем поглављу систематизоване су најчешће интервенције у преводима: већи степен локализације него у делима за одрасле, различите врсте садржинских, језичких, лексичких и синтаксичких поједностављења или скраћења, изостављање педагошки неподобног, идеолошки мотивисане елизије и осаврењивање језика према дечјој публици, некад употребом омладинског жаргона, локалних дијалеката или нестандардног идиолекта. Културно специфичан садржај и игре речи ређе се преносе. Иако проналази конзистентне поетике код неких преводаца, попут Живојина Вукадиновића, Луке Семеновића или Споменке Крајчевић, а саморефлексивно и аутопоетичке исказе код других, попут Станислава Винавера или, у скорије време, Јелене Стакић и Мирјане Вукмировић, ауторка закључује да се приступи најпре могу груписати према издавачу, едицији или читалачкој групи.

Предложена периодизација обухвата три периода. Први траје најдуже, од почетка до краја Змајевог доба и обележен је адаптацијама, посрбама и слободним преводима. После Првог светског рата наступа прелазни период са супротстављеним поетикама и још увек заступљеним великим степеном локализације, и адаптација, али и зачетком свести о значају квалитетних превода. Трећи период, од 1945. до краја 1960-их, обележен је одустајањем од локализације, осаврењивањем превода и нагласком на цензури непожељног. Студија је закључена индексом кључних појмова, међу којима су само неки адаптација, локализација, паратекст, уреднички рад и цензура.

Анализа и контекстуализовање уредничких избора и преводачких тенденција, као и тумачење њиховог утицаја на рецепцију дечјих класика надомешћују једну лакуну домаћег проучавања књижевности и као такви представљају пионирски подухват. Поред тога, студија континуирано подвлачи важност (вредновања) преводачког рада. Развој поетичке преводачке свести није увек, па ни у садашњем тренутку, линеаран и неупитан, и ауторка наводи превод романа *Срце Марије Спасић* из 2021. као редак повод за оптимизам поводом превођења за децу – и даље се прештампава и прерађује без назнаке о преводиоцу. Баш зато, између редова теоријске студије чита се уважавање преводачког рада и позив за поштовање ауторских права

преводилица. Истраживање Тијане Тропин је овој теми допринело и атрибуирањем многих анонимних, плагираних или погрешно приписаних превода и подвлачењем значаја доброг превода за рецепцију.